

Fatih Sultan Mehmed Döneminde Gelibolu Sancağındaki Kaleler

Uğur ALTUĞ*

Özet

Gelibolu kuruluş döneminde Osmanlı donanmasının deniz üssü ve kaptan-paşanın ikâmetgâhiydi. İstanbul'un fethinden sonra Gelibolu'nun önemi daha da artmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nı olası Haçlı ve Venedik saldırılarına karşı korumak istemiştir. Ege adalarında yerleşmiş bulunan Rumları ve Latinleri bertaraf ederek Ege Denizi'ni Osmanlı egemenliği altına almayı amaçlıyordu. Fatih bu amaçlarına ulaşabilmek için donanmayı büyütüp güçlendirmiş, Gelibolu Kalesini tahkim ederek, Çanakkale Boğazı'nın hemen girişine karşılıklı birer kale daha inşa ettirmiştir. Fatih döneminde Gelibolu Sancağı'nda tatbik edilmiş olan kale politikası ve bu suretle oluşturulan istihkâmların yapı ve organizasyonları ilgi çekicidir. Bu kalelerin konumları, inşa ya da tahkim süreçleri, sundukları askeri ve idari güç ve avantajlar, personel ve teçhizat yapısı, görevlilerin tasarruf ettiği timar, ulûfe ve çiflik gibi gelir kaynakları ve diğer hususlar Osmanlıların kale politikaları hakkında önemli fikirler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Gelibolu, Fatih Sultan Mehmet, Kale.

Fortresses at the Sanjak of Gallipoli During the Reign of Mehmet II

Abstract

Gallipoli was the naval base of the Ottoman navy and the residence of the kaptan-pasha (admiral). After the conquest of Istanbul, the importance of Gallipoli increased even more. Sultan Mehmet II the Conquerer wished to protect Istanbul and the Straits of Dardanelles from possible Crusader and Venetian raids. The Sultan also aimed to hold the Aegean Sea under its power by removing the Greeks and the Latins located in the Aegean islands. In order to reach his aims, Mehmet II enlarged and strengthened the navy, reinforced the Gallipoli Fortress and had one fortress constructed at each side of the entrance of the Strait of Dardanelles. The fortress policy applied in the Sanjak of Gallipoli during the reign of Mehmet II and the structures

* Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Uluyazı Kampüsü Çankırı, ugu-raltug@hotmail.com.

and organizations of the fortresses constructed in this way attract attention. The locations, construction and fortification processes of these fortresses, the military and administrative powers and advantages they provided, their structures of staff and equipment, the sources of income such as timar, ulûfe and farms which the attendants disposed and other aspects provide us with significant insights on the fortress policies of the Ottomans.

Keywords: *Ottoman Empire, Gallipoli, Sultan Mehmet II, Fortress..*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemlerinde Gelibolu oldukça önemli bir yere sahipti. Üzerinde kurulu olduğu coğrafyanın stratejik konumu Gelibolu'yu Osmanlılardan önce, Bizans İmparatorluğu döneminde de önemli bir şehre ve idari ve askeri birime dönüştürmüş bulunuyordu.

Gelibolu, aynı adı taşıyan yarımadanın kuzey-doğu kesiminde Çanakkale Boğazı'nın kuzey giriş kısmında, denize doğru uzanan bir yükseltinin üzerinde kurulmuştur. Şehrin ve yarımadanın adının “gemi şehri, güzel şehir” yahut “Galyalılar'ın şehri” anlamındaki Kallipolis veya Gallipolis'ten geldiği belirtilir. Ancak bu adın kökeni hakkında kesin bilgi yoktur. Şehir, XIV. yüzyılın başlarından itibaren bu bölgeye yönelik akınlarda bulunan Türkmen beylikleri tarafından Gelibolu adıyla anılmıştır¹.

Coğrafi stratejisi dolayısıyla Gelibolu tarih boyunca çeşitli siyasal oluşumların ilgisini çekmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Trakya'da en büyük ve en önemli kentlerinden biri olan Gelibolu oldukça erken sayılabilecek bir dönemde, 1300'lere doğru Batı Anadolu'da yerleşmiş bulunan Türkmen beyliklerinin ilgi alanına girmiştir. Kent bunun yanı sıra 1320'lere doğru Bizans donanması mürettebatının bir üssü görünümündeydi².

Henüz Osman Bey döneminde Bizans İmparatorluğu'nun *Bithinia Eyaleti*'nde yerleşmeye başlayan Osmanlılar, Bursa ve İznik gibi önemli kentleri kuşatmışlar ve İznik'i baskı altına almış bulunuyorlardı. Orhan Bey döneminde bu kentlerin fethiyle bölgenin kontrolü Osmanlılar eline geçmiştir. Osmanlılar, Demirhan Bey'in ölümünden sonra Karesi Beyliği'ni ilhak edip sınırlarını Çanakkale Boğazı'na taşıyarak³ Marmara Denizi'nin Anadolu kıyılarını kontrol altına almış oldular. Bu gelişmeler Osmanlı tarihini temelinden etkileyip değiştirecek olan yeni bir dönemi başlatmıştır. Karesili gazilerin de katılımıyla Osmanlılar fetih ve gaza siyasetinin istikametini Marmara Denizi'nin karşı kıyılarında bulunan Gelibolu Yarımadası'na yöneltmişlerdir. Bu süreçte ilk olarak Gelibolu Yarımadası, daha sonra Trakya ve Balkan toprakları peşpeşe ve hızlı bir biçimde Osmanlılar tarafından ele geçirilecek ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci adeta Rumeli merkezli olarak cereyan edecektir.

Rumeli'ye geçiş sürecinde Osmanlıların erken bir dönemde Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirerek burada örgütlü bir biçimde yerleşebilme becerileri önemli bir rol oynamış görünüyor. Trakya ve Balkanların fethlerinde, nüfus kolonilerinin sistemli bir biçimde bölgeye sevkinde ve ticari faaliyetlerde Osmanlılar'ın Marmara Denizi'nin karşısına geçmekte kullandıkları temel güzergâh Lapseki - Gelibolu hattı olmuştur. Bu bağlamda Gelibolu, Osmanlılar için büyük bir önem arz etmekteydi ve Bizans İmparatorluğu burayı tekrar ele geçirebilmek için her fırsatı değerlendirmeye çalışmıştır.

1 Feridun Emecen, “Gelibolu” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 1.

2 Halil İnalcık, “Gelibolu”, *The Encyclopaedia of Islam*, second edition, vol. II, Leiden 1991, p. 983.

3 Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları 1302-1481*, İstanbul 2010, s. 36-53, 59.

Kuruluş döneminde Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında bir yerleşim merkezi olan Gelibolu, Osmanlı donanmasının deniz üssü ve kaptan-paşanın ikâmetgâhiydi. İstanbul'un fethinden sonra Gelibolu'nun önemi daha da artmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nı olası Haçlı ve Venedik saldırılarına karşı korumak istemiştir. Ege adalarında yerleşmiş bulunan Rumları ve Latinleri bertaraf ederek Ege Denizi'ni Osmanlı egemenliği altına almayı amaçlıyordu. Fatih bu amaçlarına ulaşabilmek için donanmayı büyütüp güçlendirmiş, Gelibolu Kalesini tahkim ederek, Çanakkale Boğazı'nın hemen girişine karşılıklı birer kale daha inşa ettirmiştir. Bu çalışmada Fatih'in Gelibolu Sancağında gütmüş olduğu kale siyaseti ve bu eksenle oluşturulmuş istihkâmların yapı ve organizasyonları incelenecektir. Bu doğrultuda, bölgede bu dönemde inşa edilen ya da güçlendirilen kaleler üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu kalelerin konumları, inşa ya da tahkim süreçleri, sundukları askeri ve idari güç ve avantajlar, personel ve teçhizat yapısı, görevlilerin timar, ulûfe ve çiftlik olmak üzere tasarruf ettikleri gelir kaynakları gibi hususlar ele alınacaktır.

Gelibolu ve Ege Denizi'nde Osmanlı Egemenliği'nin Tesisi

700/1300'lere doğru Anadolu Türkleri kendileri için bir yerleşim merkezi olarak Gelibolu ile ilgilendiklerinde, burası Bizans'ın Trakya'daki en büyük ve en iyi tahkim edilmiş kalelerinden biri ve 720/1320'lere doğru ise tüm Bizans donanması için bir üs konumundaydı. 704/1304-1305 kışında Bizans hizmetindeki Katalanlar Gelibolu'ya yerleştirilmişlerdi. Liderleri Roger de Flor öldürüldüğünde Katalanlar isyan edip üssü ele geçirdiler ve tahkim ettiler. Ece Halil'in önderliğinde 500 kadar Türk Karası'den gelip bu Katalanlara katıldılar ve Maydos'u (Eceâbâd) ele geçirdiler. 731/1331 veya 732/1332 yılında Aydınoğlu Umur Bey, donanması ile Gelibolu'ya başarısız bir saldırı yaptı. Bu saldırı esnasında Lazgölü/Lazu kalesini ele geçirip yağmalamayı başarmıştır⁴.

732/1352'de Kantakuzenos'un müttefiki olan Osmanlılar, Süleyman Paşa komutasında Gelibolu'nun kuzeyindeki Çimpe (Tzympe, Cinbi, Umurbeylü) kalesini işgal edip Gelibolu'nun Trakya bağlantısını kestiler. Güçlü kaleler üzerindeki baskıyı sürdürmek için Osmanlılar, Yakup Ece ve Gazi Fazıl'ın komutası altında burayı bir uc haline getirdiler. Bizanslılar, Türklerin elindeki bu bölgeyi rüşvetle satın almaya çalıştıkları sırada 7 Safer 755 gecesi (2 Mart 1354) meydana gelen şiddetli bir deprem Gelibolu kalesinin ve civarındaki kalelerin surlarının yıkılmasına sebep oldu. Osmanlılar hemen Gelibolu'yu ve duvarları yıkılmış diğer kaleleri işgal ettiler. Süleyman Paşa kaleyi tamir ettirip Anadolu'dan getirilen Türkleri Gelibolu'da iskân etmeye başladı⁵. Gelibolu'nun işgali Osmanlıların Avrupa'da yerleşip kalmalarını mümkün hale getirdi. Süleyman Paşa Gelibolu'yu Trakaya'daki fetihler için bir üs olarak kullandı ve Gelibolu Rumeli'deki ilk Paşa Sancağı merkezi oldu. Süleyman

4 İnalçık, "Gelibolu", p. 983.

5 Âşık Paşaoğlu Tarihi, hazırlayan H. Nihal Atsız, İstanbul 1992, s. 48; İnalçık, "Gelibolu", p. 983; İnalçık, *Kuruluş Dönemi...*, s. 60-61;

Paşa'nın 758/1357'de ölümünden sonra Şehzade Murad Lalası Şahin ile birlikte onun yerine geçti. 15 Zilhicce 768'de (23 Ağustos 1366) Savoy Düğü Amadeo bir Haçlı donanması ile birlikte Gelibolu'ya saldırarak ele geçirdi ve Haçlılar Gelibolu'yu 15 Şevval 1367'de (14 Haziran 1367) Bizanslılara teslim ettiler. 773/1371 yazında N. Cydones Gelibolu'nun geri verilmemesini ısrarla söylüyordu. Fakat sonuçta Osmanlı yardımıyla Bizans tahtını ele geçiren IV Andronikus, sultanın baskısına boyun eğdi ve Osmanlılar 14 Rebi'ül-ahir 778'de (3 Eylül 1376) kaleyi geri aldılar. Murad I (1362-1389) saltanatı süresince Gelibolu Osmanlı orduları için bir geçiş noktası oldu. Ayrıca Osmanlı Donanması için önemli bir üs haline getirildi. 14. ve 15. yüzyıllar boyunca Boğaz geçişini engellemek ve Gelibolu'daki Osmanlı donanmasını yok etmek Haçlı planlarının temel amaçlarından olmuştur⁶.

Gelibolu'nun hayati önemini çok iyi kavrayan I. Bayezid (1389-1402), tamamen harap durumdaki hisarı yeniden inşa ettirdi ve büyük kadirgaların barınabileceği limanı güçlü bir kule ile sağlamıştırdı. I. Bayezid'in gayesi Boğazı kontrol altında tutmaktı. 1403'te Clavijo, Gelibolu'da büyük bir tersane ve rıhtımlar görmüş ve kalenin askeri birliklerle dolu olduğunu, limanda bir köprü bulunduğunu ve köprünün bir ucunda üç katlı bir kule bulunduğunu ve bu kulenin limanı koruduğunu işaret etmiştir. 1422'de Gelibolu'yu ziyaret eden G. De Lannoy surların dışında "çok büyük bir şehir", sekiz kuleli bir hisar ve limanı korumak için geniş mükemmel dört köşe bir kuleden bahsediyor. Liman deniz tarafına yapılmış bir duvarla korunmaktaydı. Bu duvarda kadirgaların limana girişi için zincirsiz küçük bir geçit vardı. Gelibolu'nun güçlü bir kale ve deniz üssü olması ve donanmanın güçlendirilmesiyle, I. Bayezid, Boğaz üzerinde tam bir kontrol kuracağını ve yabancı gemileri Gelibolu'da durdurarak onları denetlemeye ve geçiş hakkı için ücret ödemeye zorlayacağını düşünüyordu. 812/1409'da Emîr Süleyman, Anadolu yakasında Lapseki'de (aslında Anadolu'daki rakiplerine karşı bir koruma tedbiri olarak düşündüğü) Emîr Süleyman Burkoz'unu inşa ettirdi. II. Murad döneminde Emîr Süleyman Burkoz'u düşmanlar tarafından işgal edilebileceği düşüncesiyle yıktırıldı⁷.

Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti yeni bir sürece girmiş ve askeri, idari, ekonomik ve sosyal bakımlardan yapısal dönüşüm ve değişimler geçirerek merkezîyetçi ve cihanşümûl bir dünya imparatorluğuna dönüşmüştür⁸. Bu süreçte donanma da güçlendirilmiş ve askeri faaliyetler sonucunda Osmanlılar Ege ve Karadeniz'e hakim olmuşlardır. İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra Venedik Cumhuriyeti ile başlayan ve yer yer Ege Denizi'nde cereyan eden mücadeleler Fatih döneminin önemli olaylarındandır. Bu süreçte Venedikliler Ege Denizi'ndeki konumlarını koruyup Çanakkale Boğazı'nı ve Osmanlı deniz üssü Gelibolu'yu baskı altında tutarak İstanbul'u tehdide çalışmışlardır. Buna karşın Fatih, Latinleri püskürterek Ege Denizi'nde egemenliğini kurmaya ve Çanakkale Boğazı'nı ve Gelibolu'yu güçlen-

6 İnalçık, "Gelibolu", p. 983-984.

7 İnalçık, "Gelibolu", p. 983, 984.

8 Halil İnalçık, "Mehmed II" *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul, s. 511-514.

direrek başkenti İstanbul'un güvenliğini sağlamaya muvaffak olmuştur⁹. Bu süreçte Ege Denizi'nde çeşitli adaları (İmroz, Limni, Midilli v.d.) ele geçirmek, bölgedeki Venedik üstünlüğünü bertaraf ederek, bunların Çanakale Boğazına girmesine engel olmak Fatih'in takip ettiği siyasetin temelini oluşturmuştur.

Gelibolu ve Çanakale Boğazı'nda Girişilen Faaliyetler

Fatih Midilli seferinden (1462) İstanbul'a dönünce mevcut gemilere ilaveten süratle yeni gemiler yapılmasını, bütün ülkeden mümkün olduğu kadar çok sayıda denizci toplanmasını ve sadece bu hizmete tahsis olunmalarını emretti. İtalyanların ve özellikle Venediklilerin donanmasının güçlü olduğunu, denize ve Ege adalarına hükmettiklerini, idaresi altındaki Asya ile Avrupa'daki sahillere zarar verdiklerini görüyor, denize egemen olmaya büyük önem veriyordu. Her yolu deneyerek rakiplerinin gücünü azaltmak; başarabilirse bütün denizlere egemen olmak ya da en azından kendi denizine zarar vermelerini önlemek istiyordu. Bundan dolayı güçlü bir donanma hazırlayarak deniz egemenliğini ele geçirmek üzere çalışmalara başladı¹⁰. Fatih Ege Denizi ve adalarındaki askeri faaliyetlerin ve donanmayı güçlendirme çalışmalarının yanı sıra Gelibolu'da icra ettiği diğer politikalarla da bölgenin güvenliğini teminat altına almaya çalışmıştır. Bu süreçte göze çarpan en önemli icraatlarından biri de öncelikle Gelibolu Kalesi ve Birgozu'nda yaptığı takviyeler ve 1462'de Çanakale Boğazı'nı korumak için Boğaz'ın Avrupa ve Asya kıyılarında *Kilid'ül-Bahreyn* (iki denizin anahtarı) ile *Kal'a-i Sultaniyye*'yi (Sultan Kalesi) inşa ettirmeye başladığı kesindir. Büyük bir hızla inşa edilen bu büyük ve güçlü kaleler günümüzde bile oldukça etkileyici görüldüğüne göre o çağda çok daha etkileyici görünmüş olmalıdır. Bu iki kale sayesinde, İstanbul'a batıdan, Marmara Denizi'nden ulaşılması kolayca engellenirdi. Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı da Karadeniz'den Boğaziçi'ne girilmesini önliyordu¹¹.

9 Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, s. 73-75, 84-85, 90-91, 115-123 ve 133-137; Johan Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, s. 159-235 ve 285-315; Halil İnalçık, "Fâtih'e Kadar Çanakale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı – Venedik Karşılaşması", Çanakale Savaşları Tarihi, C. I, (ed. Mustafa Demir), İstanbul 2008, s. 15-45; Halil İnalçık "Fatih ve Ege Denizi", *Türk Denizcilik Tarihi*, (ed. Bülent Arı), Ankara 2002, s. 91-98; Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2003, s. 119, 190.

10 *Kritovulos Tarihi 1451-1467*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012, s. 549.

11 "... ve Akdeniz tarafında, Gelibolu altında Ece-ovası demekle ma'rûf bir kısuk yerde, bu akar denizin iki tarafına birbirine mukâbil iki kal'a yapturdi. Birine Kildü'l-bahr ve birine Sultaniyye ad virdi. Boğaz-kesen tertibince bunlara da mehîb toplar kurdi ki, Ak-deniz tarafından dahi icâzetsüz kuş uçuramazlar", Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, s. 75; "Akdeniz tarafından dahi fireng-i neheng-âhengün hücumı ve kudumu ihtimalin def'ü ref' için Gelibolu'dan aşağı Ece ovası'nın ucunda, ferman-ı sultaniyle iki hisâr bünyâd oldi. Birisi deryânun berü kenarında ve birisi öte cânibinde. Ara yerdeki târ boğaz toplarla mahfûz ve mahsûn olub mezkûr kal'aların birine Sultaniyye ve birine Kildü'l-bahr ad oldi", İbn Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman VII. Defter*, haz. Şerafettin Turan, s. 101; Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ...*, s. 194; Kilid'ül-bahir kalesi için bkz. Semavi Eyice, "Kilitbahir Kalesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 22-23.

İmrozlu Kirtovulos tarihinde bu kalelerin inşasına dair önemli ve detaylı bilgiler verilmiştir. Buna göre Fatih, Midilli adaları üzerine sefere çıktığında (1462) Çanakkale Boğazı'nı ve giriş kısmında bulunan Truva harabelerini, bölgenin diğer üstünlüklerini ve deniz ile karanın uygun noktalarını dikkatle incelemiş bulunuyordu¹².

Fatih deniz politikasının devamında en önemli ve gerekli şeyin, Hellespontos (Çanakkale Boğazı)'u karşılıklı iki güçlü kaleyle kapatarak Asya ile Avrupa kıtalarını birleştirmek olduğunu düşündü¹³. Daha önce Boğaziçi'nde yaptığı gibi, boğazı kapatarak yukarıdaki denizin, yani Çanakkale Boğazı ile Karadeniz'in güvenliğini sağlayacak, düşman saldırılarında sahillerin yağmalanmasını önleyecekti. Bu düşüncelerle bölgeyi incelemek ve boğazın en dar noktasıyla akıntıları hesaplamak üzere hemen adamlar görevlendirdi. Onlar bölgeye varıp hesaplamalarını yapınca boğazın en dar ve akıntılı noktasının Maydos (Eceabat) ile Eleunda (?) arasındaki burunla, karşıda Asya kıtasında Dardania (Çanakkale) arasında bulunduğunu ve bu mesafenin sekiz stadyonu (8x180=1440m.) biraz geçtiğini buldular. Orada eski bir kalenin yıkıntıları vardı. Rivayete göre daha önceki sultanlardan biri boğazı zincirle kapamak istediği halde bunu başaramamıştı, çünkü güçlü akıntı yüzünden zincir bükülüp kıvrılıyor ve kolaylıkla kopuyordu. Adamlar geri dönüp Sultan'a rapor verdiler. Bunun üzerine, aynı zamanda donanma amirali ve bütün sahillerin komutanı olan Gelibolu sancakbeyi Yakup Bey'i yanına çağırarak en kısa zamanda kaleleri inşa etmesini, hiç hız kesmeden gerekli her şeyi düzenlemesini emretti. Yakup Bey hiç zaman kaybetmeden, büyük bir hevesle, çok sayıda işçi çalıştırarak ve hiçbir masraftan kaçınmadan çalışmalara başladı¹⁴.

Venediklilerle deniz ve sahillerde mücadeleler devam ederken Gelibolu sancakbeyi Yakup Bey de Hellespontos'taki kaleleri tamamlamış, iyice silahlandırmış, içlerine toplar ve mancınıklar yerleştirmişti. Bunlarla boğaza girip çıkan gemilerin geçişini istediği zaman durdurabilirdi. Sultanın emirleri doğrultusunda gerekli bütün düzenlemeleri tamamladı. Bu şekilde hayran kalınıp övülmeye değer mükemmel ve büyük bir eser meydana getirildi. İki sahilde kapı işlevini gören hisarları inşa ederek, *triremeleri*, daha büyük ticari gemileri, büyük ya da küçük herhangi bir sandalı bile menzil içinde tutan toplarla donattı. Bunlar yaklaştıkları anda, topların fırlattığı büyük taşlarla *Scylla ve Charybdis*¹⁵ arasında sıkışmış gibi dağılıp parçalanıyorlardı. Böylece burası sağlam ve saldırılara karşı öyle korunaklı oldu ki, ne rüzgâr ve denizin baskısı ne de askeri bir birliğin zorlaması onu yıkabilir ya da ona herhangi bir zarar verebilirdi¹⁶.

12 Kirtovulos Tarihi, s. 537.

13 Fatih Midilli adası üzerine sefere çıktığında Çanakkale Boğazı'nı ve giriş kısmında bulunan Truva harabelerini, bölgenin diğer üstünlüklerini ve deniz ile karanın uygun noktalarını dikkatle incelemiştir, Kirtovulos Tarihi, s. 537.

14 Kirtovulos Tarihi, s. 551, 553.

15 Mitolojiye göre dar bir deniz geçidinde karşılıklı durarak geçen gemilere saldıran iki korkunç devdi. Scylla Odysseus'un altı arkadaşını yemişti, bkz. Kirtovulos Tarihi, s. 579.

16 Kirtovulos Tarihi, s. 577, 579 ve 581.

Buna paralel olarak bir yandan da çok sayıda gemi inşa ediliyordu. Ancak gemi yapımının özellikle 1462-1463 kışında hızlandığı anlaşılıyor. İstanbul’u Osmanlı İmparatorluğu’nun ana liman kenti haline getirecek büyük limanın yapımına da yine kışın başlanmıştı muhtemelen. Bu “kadirga limanı”, özellikle büyük savaş gemileri için yapılmıştı. Donanmanın güçlendirilmesinin ve başkent yakınlarında bir deniz üssü kurulmasının ana sebebi Midilli’ye sefer düzenlemektir¹⁷. Gelibolu sancakbeyi Kapudân-ı Derya Yakub Bey vasıtasıyla, 1463 baharında Çanakkale Boğazı’ndaki söz konusu iki kalenin inşaatı tamamlanmış görünüyor¹⁸. Söz konusu kaleler Venediklilerle olan savaş sebebiyle süratle bir senede bitirilmiştir. Bu kalelere muhafız asker ve zamanına göre büyük çaplı toplar konmuş ve böylece Marmara ve dolayısıyla İstanbul koruma altına alınmıştı. Boğazın tahkimi işi denizlerde Haçlılarla vuku bulan mücahedelelerde çok yararlı olmuş ve düşman donanmasının boğazı geçmesini önlemiştir¹⁹.

Kalelerdeki Personel ve Organizasyonun Görüntüsü

Gelibolu Kalesi ve Birgoz’u ile Kilid’ül-Bahreyn (Kilid’ül-bahir) kalelerinin yapıları, organizasyonları ve savunma gücü hakkında bilgi veren önemli bir arşiv belgesine sahibiz. Söz konusu belge Fatih döneminde H. Şevval 879/M. Şubat 1475 yılında düzenlenmiş olan Gelibolu Mufassal/Esâmi Tahrir Defteridir. Bu kaynak Osmanlı donanması hakkında ve Gelibolu’da oluşturulan söz konusu istihkâmlar ve diğer yapılar hakkında oldukça önemli kayıtlar içermektedir.

Bu tahrir defteri iki parçaya ayrılmış durumda olup, bugün bir yarısı Taksim Belediye Kütüphanesi’nde Muallim Cevdet Yazmaları (MCO) fonunda 79 numarayla kayıtlı, 88 varaklık defterdir. Diğer yarısı ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Tapu Tahrir Defterleri (TT-d) tasnifinde 12 numarayla kayıtlı, 134 sayfalık defterdir. Gelibolu Sancağı ve Migalkara nâhiyesini kapsayan defterin bu iki parçası bölgedeki askeri, idari ve sosyal-ekonomik yapıları yansıtmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı donanmasını oluşturan gemiler, kaptanlar ve diğer deniz personeli; bölgedeki kaleler, buradaki personel ve organizasyon; timârlılar, yaya ve müsellemler, doğancı ve şahinciler; vakıf kurumları ve vergi mükellefi reaya ve diğer unsurlar bütün detaylarıyla görülebilmektedir.

Bu incelemenin konusu olan Gelibolu ve Çanakkale Boğazı’ndaki kalelerin yapısı hakkındaki veriler belirtilen defterdeki kayıtlardan devşirilmiştir. Bunun yanı sıra, yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Tapu Tahrir Defteri (TT-d) fonunda bulunan 75 numaralı H. 925/M. 1519 tarihli Gelibolu Mufassal Tahrir Defteri’ndeki kayıtlardan da yararlanılmıştır.

Gelibolu sancağının 1475 ve 1519 yıllarına ait her iki tahrir defterinin de içerdiği önemli bölümlerden biri bölgedeki kalelerle ilgili kısımlardır. 1475 tahriri böl-

17 Babinger, *a.g.e.*, s. 190.

18 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara 1994, s. 31.

19 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 31.

gede bulunan Gelibolu Kalesi ile Birgoz'u ve Kilit'ül-bahir kalelerini içermektedir. 1519'da düzenlenmiş defterde ise Birgoz'a ait bir kayıt bulunmamaktadır. Buna karşın bu defterde İmroz Adası'nda bulunan Palo Kasrı Kalesi yer almaktadır.

Tahrir Defteri'nde Gelibolu Kalesi'nden ayrı zikredilen Birgoz aslında Gelibolu Kalesi'nin bir parçası olup kulenin olduğu kısmıdır²⁰. Nitekim 1475 yılında Gelibolu Kalesi dizdârı İdris Bey için düşünülen “*timâr-i Dizdâr İdris Beg, kal`ayla Birgoz'un dizdârıdır*”²¹ şeklindeki kayıt da bu yapıyı teyit etmektedir. Bunun yanı sıra Birgoz'daki personel kaydı “*Mustahfizân-ı Birgoz-i Gelibolu*”²² başlığından sonra verilmiştir. Bu ifade söz konusu Birgoz'un Gelibolu Kalesi'nin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. 1475 tahririnde Gelibolu Kalesi'nden farklı ve müstakil bir yapı gibi kaydedilmesinin sebebi buradaki personelin deftere ayrı bir kategori altında geçirilmiş olmasıdır.

Tahrir defterlerinde, Kilit'ül-bahir kalesinin karşısına inşa edilen Kal'a-i Sultaniyye'ye ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bunun sebebi söz konusu kalenin yapısı ve personelinin kaynaklanmış olmasıdır. Boğazın bu noktasında kontrol ve güvenlik esas olarak Kilit'ül-bahir kalesinden sağlanmış görünüyor. Bununla birlikte tahrir defterlerine ancak personeli timâr tasarruf eden kalelerin kaydedildiği göz önünde tutulmalıdır. Bu sebeple Kal'a-i Sultaniyye'ye'nin tahrir defterinde yer alması onun atıl bırakıldığı şeklinde değerlendirilemez. Zira bu kale henüz 1463'te, hem de kritik bir süreç ve stratejik bir noktada güvenlik maksadıyla inşa edilmiş bir yapıdır. Bu önemli yapının idare ve savunması görevi tamamıyla yeniçeri birliklerine verilmiş olmalıdır. Söz konusu kaleye ait kayıtlar, şayet günümüze ulaşabilselerdi *mevâcib* ya da *kapu* defterlerinde görülebilir. Nitekim söz konusu tahrirde kapu halından ulûfelilerin detaylarının *kapu defterinde* yer aldığı kaydı bunu teyit etmektedir²³. Sultan Kalesi hakkında söz konusu tahrir defterlerinde herhangi bir malumat bulunmadığı gibi bu kaleyle ilgili XV. yüzyıla ait başka bir belge ya da bilgiye sahip değiliz. Anlaşıldığına göre burada bir yeniçeri topçu birliği bulunuyordu.

Fatih Sultan Mehmed döneminde Gelibolu donanma üssü ve Çanakkale Boğazı'nın savunma sistemleri hem Gelibolu Kalesi ve Birgoz'u hem de Kilit'ül-bahir ve Kal'a-i Sultaniyye yapılarıyla güçlü bir biçimde tahkim edilmiştir. Gerek askeri ve idari personel ve teçhizat, gerekse söz konusu kalelerin inşa edildiği noktalar bu bağlamda oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir.

1475 tarihli Gelibolu Tahrir Defteri söz konusu kalelerin askeri ve idari yapısını ve buradaki organizasyonu detaylı bir biçimde yansıtmaktadır. İlgili defterde donanmaya ait unsurlar (kapitanlar, reisler, azepler, kadırgalar, mavnalar, yardımcı personel vs.) ve eşkinci (timârlı sipâhilere) kayıtlarından sonra kalelere ait kayıtlar gelmektedir.

20 İnalçık, “Gelibolu”, s. 984.

21 *MCO no: 79*, vrk. 64b.

22 *A.g.k.*, vrk. 78a.

23 *A.g.k.*, vrk. 85b

Gelibolu Kalesi kayıtları *Mustahfizân-ı Kal`a-i Gelibolu* ifadesinden sonra başlamaktadır²⁴. Kalede bulunan bütün görevliler başta dizdâr olmak üzere, ilgili personel tasarruf ettikleri timâr, ulûfe gibi gelirlerle birlikte belirtilmiştir. Defterde Gelibolu Kalesi'nden sonra Birgoz-ı Gelibolu'da görevli mustahfizlar²⁵ ve daha sonra da Kilid'ül-bahir Kalesi'ndeki personel ve bunların tasarruf ettikleri timâr birimleri, ulûfeleri ve diğer kaynaklar kayıtlıdır²⁶.

Bu kalelerde görevli personelin sayısı, bunların nitelik ve özellikleri hakkındaki kayıtlar sayesinde, Fatih döneminde Gelibolu ve Çanakkale Boğazı'nda ilgili istihkâmlardaki Osmanlı savunma sisteminin yapısı anlaşılabilir.

Kayıtlar Gelibolu, Birgoz-i Gelibolu ve Kilid'ül-bahir kalelerinde görevli personelin *timârlı, ulûfeli ve yaya/piyâde* unsurlardan oluştuğunu göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, XV. yüzyılda kalelerde bulunan dizdâr ve muhafızlar genellikle timâr tasarruf etmekteydiler. Fatih döneminde takip edilen merkeziyetçi mutlak imparatorluk politikası doğrultusunda timârlı kale erlerinden başka, kul kökenli unsurlar da kalelerde istihdam edilmişlerdir. Top ve tüfek gibi ateşli silahlar kullanan kullar vasıtasıyla hem kalelerdeki savunma gücü artırılmış, hem de sultan bu önemli askeri-idari üsler üzerindeki kontrolünü daha da artırmıştır.

Gelibolu'nun ve Çanakkale Boğazı'nın stratejik öneminden dolayı bölge kalelerinde önemli personel konuşlandırılmıştır. Bu görevliler sadece timâr tasarruf edenlerden oluşmuyordu. Çok sayıda ulûfeli asker ve idareci ve bölgedeki köylerde yaya-müselleme organizasyonu içerisinde çiftlik tasarruf eden yaya/piyâde de kalelerdeki çeşitli hizmetlerle görevlendirilmişlerdir.

Bu kısa açıklamadan sonra ilgili kalelerde görevli personeli, gelir cinslerine göre üç gruba ayırabiliriz. *Timâr tasarruf edenler, ulûfe tasarruf edenler* ve çiftlik tasarruf eden *yayalar*. Bu husus defterde "*Mustahfizân-i Kal`a-i ..., hem ulûfe yerler ve hem timâr ve yaya tasarruf ederler*"²⁷ şeklinde formüle edilmiştir. Personelin bir kısmı sadece timâr ya da ulûfe tasarruf ederken, diğerleri hem timâr hem de ulûfeye bağlanmıştır. Yayalar ise genellikle kaledeki mustahfizların timârı bünyesinde bulunan köylerde organize olmuş görünüyörlar.

Zikredilen askeri personelin yanı sıra kalelerdeki çeşitli iş ve ihtiyaçlar için reaya sınıfından bazı kimselerin uzmanlık ve işgüçlerine de müraccat edilmiştir. Bunlar icra ettikleri hizmetler karşılığında çeşitli vergilerden bağışlanmış *muaf ve müselleme reaya* statüsündedirler.

Sancaktaki timârlardan yirmi dokuzu Gelibolu Kalesinde görevli personelin tasarrufuna tevcih edilmiştir. Bunlardan üçü *müşterek timâr* olup altı kale erinin tasarrufuna tevcih edilmiştir.

24 *A.g.k.*, vrk. 64b.

25 *A.g.k.*, vrk. 82a.

26 *A.g.k.*, vrk. 83a.

27 *A.g.k.*, vrk. 64b, 78a ve 83a.

rufundadır. Kaledeki timârlı personelin toplam sayısı otuz iki kişidir. Timâr tasarruf edenlerden yirmi üçüne günlüğü bir ila yirmi bir akçe arasında değişen miktarlarda ulûfeler de bağlanmıştır. Bunlar *hem timâr hem de ulûfe tasarruf edenler*dir. Personelden dokuzuna ise sadece timâr bağlanmıştır.

Bunun dışında, kale imamı da dâhil olmak üzere yirmi dokuz kişi ulûfeli personeldir ve bunlar defterde “*Cema`at-i Mustahfizân-i kal`a-i Gelibolı ki bunlar timâr yemezler, hemân ulûfe yerler*”²⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Ulûfelilerin büyük bir kısmı kul kökenlilerden oluşmaktadır. Gelibolu Kalesi’nde timâr ve ulûfe tasarruf edenlerin toplamı altmış bir kişidir. Bunların yanı sıra Gelibolu Kalesi mustahfizlarının tasarruf ettikleri timâr birimlerindeki köy ve çiftliklerde bulunan yayaların büyük bir kısmı da kale hizmetinde görevlendirilmişlerdir. Defterlerdeki²⁹ kayıtlar yayaların 193 kişi olduğunu gösteriyor. Ayrıca bunların yamaklarını da tespit etmekteyiz.

1475’te Birgoz-i Gelibolu’da görevli personelin genel görüntüsü, tasarruf ettikleri kaynaklar ve kökenleri de Gelibolu Kalesi ile benzerlik arz etmektedir. Birgoz’daki muhafızların tasarrufuna dokuz timâr tevcih edilmiş olup, hepsi *bütün timar*³⁰’dır ve dokuz kişinin elindedir. Bunlardan sekizine, timârlarına ek olarak miktarı günlük bir ila altı akçe arasında ulûfeler de bağlanmıştır³¹. Birgoz’da görevli otuz üç personele ise yalnızca ulûfe bağlanmıştır. Ulûfelilerin büyük bir kısmı Gelibolu Kalesi’nde olduğu gibi kul kökenlidirler. Mustahfizâna tevcih edilmiş timar birimlerindeki köylerde çiftlik tasarruf eden kırk altı yaya/piyâde ve bunların yamakları da Birgoz’a hizmetle görevlendirilmişlerdir.

Kilid’ül-bahir Kalesi’nin personel yapısı da benzer bir görüntüdedir. Buradaki personelin tasarrufunda on timar birimi olup, bunlardan sadece biri müşterektir ve iki kişiye tevcih edilmiştir. Dolayısıyla kale erlerinden on biri timarlı olup bunların hepsine aynı zamanda günlüğü bir ila dört akçe arasında değişen miktarlarda ulûfeler bağlanmıştır.

Kilid’ül-bahir Kalesi’nde ulûfe tasarruf eden personel defterde kayıtlı değildir. Bunların *kapu defterinde* kayıtlı oldukları belirtilmiştir “*Mezkûr Kilid’ül-bahr’ın hem ulûfe ve hem timâr tasarruf edenleri on nefer kimesnedir amma bâkisi hemân ulûfe tasarruf ederler kapu defterinde mukayyedir ve ulûfe yiyenlerden İsmail Kethüdâ bölüğünden Yusuf oğlu Hasan karındaşı Hüseyin’iyle Tatarlarda bir çiftlik müşterek tasarruf ederler*”³². Ulûfe tasarruf edenlerin büyük bir kısmının kul kökenli oldukla-

28 A.g.k., vrk. 77b.

29 A.g.k. ve TT-d no: 12.

30 Bütün ve müşterek timârlar ve timâr sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Altuğ (2010), *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Timar Sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış doktora tezi).

31 MCO no: 79, vrk. 78a – 82a.

32 A.g.k., vrk. 85b.

rı anlaşılıyor. Kiled'ül-bahir Kalesi mustahfızlarına tevcih edilmiş timâr birimlerinde bulunan köylerde çiftlik tasarruf eden yayalardan yetmiş ve bunların yamakları da kaleye hizmetle görevlendirilmişlerdir.

Bölgedeki kalelerin idari, askeri ve diğer hizmetlerinden *timâr, ulûfe* ya da çiftlik tasarruf eden personel sorumluydu. *Mustahfız* şeklinde ifade edilen idari ve askeri personel kalelerdeki asli unsurlardı. Gelibolu ve Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerin önemine binaen, bölgedeki köylerde çiftlik tasarruf eden yaya/piyadelerden bir kısmı da istihkamlarda görevlendirilmişlerdir. Bu husus oldukça ilginç ve istisnai bir uygulama niteliğindedir. Zira bu dönemde imparatorluk kalelerinde yaya birliklerinin desteğine müracaat edilmesi ender görülen bir manzardır. Osmanlıların burada böyle bir politikaya başvurmaları hiç şüphesiz bölgenin stratejik önemiyle ve cerayan eden gelişmelerle ilgili olmalıdır. Ayrıca bu dönemde Gelibolu ve Trakya'da yayaların yoğun oluşu³³, kalelerin güçlendirilmesi için bu unsurlardan da yararlanılmasında etkili olmuş görünüyor. Gelibolu müsellemler ve piyadelerine mahsus bir kanunda bu unsurların bölgede ve kalelerdeki görevleri tanımlanmıştır³⁴.

Gelibolu Kalesi ve Birgoz'da, askeri ve idari hizmetlerle görevli personelin yanı sıra, defterde *müteferrika, zenberekçi, zenberek okı yapıcıları ve meremmetçi* gibi bir takım yardımcı unsurlara ait kayıtlar da bulunmaktadır.

Müteferrika tabir edilen grup defterde “*Cemaat-i müteferrika ki Gelibolu Kal'a'sıyla Birgoz'a hizmet ederler, bazıları ulûfe yirler ve bazıları ulûfe yimezler ve her cemaatin bir dürlü hizmeti vardır işbu mucebce zikr ve şerh olunur*” şeklinde tanımlanmıştır³⁵. Görüldüğü gibi müteferrikalardan bir kısmı ulûfe tasarruf etmekteyken, diğerlerine ise muhtemelen çeşitli vergilerden muâfiyet verilmiş olmalıdır. Kendilerine çeşitli işler yüklenen bu unsurların statüsünü (ulûfeli ya da muâf) kale için icra ettikleri hizmetin nitelik ve önemi belirlemiş olmalıdır.

Söz konusu yardımcı personelden biri de *zenberekçiler*dir. Bunlar tüfek şeklinde olup, kurmalı bir sistem çerçevesinde ok fırlatan ve zenberek denilen silahı kullanan ve bu silahın kullanımında uzmanlaşmış bir gruptur. Bu silah kalelerdeki mazgal deliklerine göre tasarlanmış yapısı sayesinde kullanıcıya üstün bir koruma avantajı sağlamaktadır. Gelibolu Kalesi'nde otuz beş ve Birgoz'da yirmi iki zenberekçi görevlidir. Bu unsurların hepsi de gayr-i müslim olup Rum kökenli görünüyorlar. Zenberekçiler defterde, “*Cemaat-i Zenberekçiyân-i Kal'a-i ..., ulûfe yimezler, harâcdan ve*

33 Uğur Altuğ, “On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ'da Osmanlı Düzeni”, *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ, Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Mart 2015*, (ed. Murat Yıldız), İstanbul 2016, s. 120-124.

34 “*ve olan yayanın ve müsellemin hizmetleri Gelibolu sancağına mahsusdur. Mahall-i ihtiyat olub muhafazatı lâbüd ve lâzım olan yalı ve liman gözcülüğünde müsellemler atları ile olurlar. Deryâda anun gibi gemi görünüb muhatara ihtimali olıcak seğirdüb hisarlarla ve etrafta olan köylere haber virürler*”, Ömer Lutfi Barkan, *XV ve XVI ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Birinci Cilt Kanunlar*, İstanbul 1943, s. 67.

35 MCO no: 79, vrk. 86a.

ispençeden vesâir avârizdan muâf ve müsellemlerdir, ellerinde pâdişâhımızın hükm-i hümayünü vardır” şeklinde ifade edilmişlerdir. Bunlar reaya kökenli olup yaptıkları hizmet karşılığında bir takım vergilerden muâf kılınmışlardır³⁶.

Kalelerin çeşitli ihtiyaçları için farklı uzmanlıkları olan kişilerin bilgi ve hizmetine de müracaat edilmiştir. Bu doğrultuda zenberek oku yapıcısı olan üç gayr-i müslim Rum reaya, kişi başına yılda 3600 zenberek oku yapmaları karşılığında avârizdan muâf tutulmuşlardır³⁷.

Kalelerde inşa ve tamirat işleri için altı gayr-i müslim *yapucu ve meremmetçi* görevlendirilmiş ve bunlara ulûfe bağlanmıştır³⁸. Yine ulûfe tasarruf eden ikisi *demirci* ve dördü *cebeci* olmak üzere altı Rum kökenli gayr-i müslim kayıtlıdır³⁹. Kethüda Hâci Osman idaresinde hepsine ulûfe bağlanmış doksan dokuz nefer *tavice* (atlı-akıncı) kale hizmetinde görevlendirilmiş bir başka unsurdur⁴⁰.

Defterdeki kayıtlar çerçevesinde kalelerde görevli askeri, idari ve yardımcı personelin görüntüsü bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Kalelerin yönetim ve komutası işini kale dizdârı icra etmektedir. *Kethüda*⁴¹, *çavuş*⁴², *imam*, *tabılcı* (davulcu)⁴³, *muhzır*, *nakkarezen*⁴⁴ gibi görevliler, askeri işlerden sorumlu mustahfiz ve personel kalelerin görevlilerini ve organizasyon yapısını gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Osmanlılar henüz kuruluş sürecinin ilk dönemlerinde Gelibolu'nun ve Çanakale Boğazı'nın jeostratejik yapısı ve önemini kavrayarak bölgenin sunduğu avantajı kendi askeri ve idari faaliyetleri için kullanmaya çalışmışlardır. Bu noktaların erken bir tarihte Osmanlı egemenliği ve kontrolü altına alınmış olması devletin büyüme ve genişleme sürecine önemli katkılar sağlamıştır.

İstanbul'un fethinden sonra bölgenin askeri ve idari yapısı daha da önem kazanmıştır. Özellikle İstanbul, Rumeli ve Ege Denizi'nde Venedik ve Macaristan'ın başını çektiği Haçlı tehdidi karşısında Fatih Sultan Mehmet'in aldığı tedbirlerden biri

36 *A.g.k.*, vrk. 86a, 86b.

37 *Cemaat-i Zenberek Okın yonucular ki ulûfe yimezler asılda iki nefermiş yılda 7200 zenberek okın virirlermiş şimdiki halde birisinin oğlu erişmiş üç nefer olmuşlar ol sebebden yılda 10.800 zenberek okın virecek oldılar bu mücebe deftere sebt olındı bunlar dahi avârizdan emîn dururlar ellerinde pâdişâhımızın hükm-i hümayünü vardır. Nefer: 3, A.g.k.*, vrk. 86b.

38 *Cemaat-i Yapuciyân ve meremmetciyân ki ulûfe yirler. Nefer: 3; Cemaat-i Meremmetciyân-i diğer ki taşradan hidmet ederler, ulûfe yirler. Nefer: 3, A.g.k.*, vrk. 86b, 87a.

39 *A.g.k.*, vrk. 88a.

40 *A.g.k.*, vrk. 88a.

41 *Timâr-i Kethüdâ Arnavut Hızır...*, *A.g.k.*, vrk. 67a.

42 *Timâr-i Çavuş Hâci...*, *A.g.k.*, vrk. 71a.

43 *A.g.k.*, vrk. 77b.

44 *A.g.k.*, vrk. 82a.

de Gelibolu ve Çanakkale Boğazı'nı tahkim etmek olmuştur. Bu süreçte boğazda yeni kalelerin inşası ve Gelibolu'da mevcut hisarların takviyesi dikkat çekicidir.

Ege Denizi üzerinde egemenlik politikası güden Fatih, böylece hem başkentini hem de donanmasının merkezini denizden gelecek saldırılara karşı güven altına almaya çalışmıştır. Onun en büyük rakiplerinden olan Venedik'i bertaraf ederek Ege'yi hâkimiyeti altına almasında Çanakkale Boğazı ve Gelibolu'da takip ettiği tahkimat politikasının önemli bir yeri olmuştur. Bu süreçte inşa edilen kaleler önemli bir ateş gücüyle donatılmıştır.

Fatih'in tatbik ettiği bu politika kendi dönemiyle sınırlı kalmamış, sonraki dönemlerde de müracaat edilen bir savunma yöntemine dönüşmüştür. XVII. Yüzyılda Girit Kuşatması esnasında beliren ve İstanbul'u baskı altına alan Venedik tehdidini önlemek için Çanakkale Boğazı'nın Ege girişine karşılıklı olarak Seddü'l-bahir ve Kum kale inşa edilmiştir. Tarihin en büyük savaşlarından birinde, 1915'te İstanbul'a karşı harekete geçen İtilaf güçlerinin Çanakkale Boğazı'nda durdurulması sürecinde tekrar bu yöneme müracaat edilmiş, bölgede ilgili kalelerden bazılarını da içine alan güçlü istihkâm ve tabyalar oluşturmuşlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri (TT-d) no: 12 ve 75.
Taksim Belediye Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları (MCO) no: 79

İkinci Elden Kaynaklar:

-Âşık Paşaoğlu Tarihi, hazırlayan H. Nihal Atsız, İstanbul 1992.
-İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991.
-*Kritovulos Tarihi 1451-1467*, (çev. Ari Çokona), İstanbul 2012.

İncelemeler:

Altuğ, Uğur (2010), *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış doktora tezi).

Altuğ, Uğur, “On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ’da Osmanlı Düzeni”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ, Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Mart 2015*, (ed. Murat Yıldız), İstanbul 2016, s. 115-125.

Babinger Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. Dost Körpe), İstanbul 2003.

Barkan, Ömer Lütfi, *XV ve XVI ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâi Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları, Birinci Cilt Kanunlar*, İstanbul 2001.

Emecen, Feridun, “Gelibolu” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 1-6.

Eyice, Semavi, “Kilitbahir Kalesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 22-23

İnalçık, Halil, “Mehmed II” *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul, s. 506-535.

İnalçık, Halil, “Gelibolu”, *The Encyclopaedia of Islam*, second edition, vol. II, Leiden 1991, pp. 983-987.

İnalçık, Halil, “Fatih ve Ege Denizi”, *Türk Denizcilik Tarihi*, (ed. Bülent Arı), Ankara 2002, s. 91-98;

İnalçık, Halil, “Fâtih’e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı – Venedik Karşılaşması”, *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C. I, (ed. Mustafa Demir), İstanbul 2008, s. 15-45.

İnalçık, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları 1302-1481*, İstanbul 2010.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara 1994.

Zinkeisen, Johan Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011.